

Egy évtized, három ötvenéves jubileum: A Tóth Lőrinc-ünnepségek története

„Mai nap már harmadszor üljük meg Tóth Lőrincz ötven éves jubileumát. Így van ám az, amikor valaki polygamiában él a műzsákkal.”

Jókai Mór

A monumentális méreteket öltő Jókai-jubileum minden bizonnyal a legjelentősebb azok között a 19. század végén szervezett ünnepségek között, amellyel a magyar írók életműve előtt tisztelegtek,¹ de vannak más olyan jubilaris alkalmak, amelyek szintén nem tekinthetők szokványosnak, noha nincsenek az irodalomtörténeti figyelem homlokterében. Erre kiváló példa Tóth Lőrinc esete, amely már csak azért sem tekinthető megszokottnak, mivel az író és jogtudós 1882 és 1891 között három ötvenéves jubileumát is ünnepelte, amelyekből kettőt – kissé megtévesztően – néhol egyaránt *ötvenéves írói jubileum*ként emleget a sajtó.

A jubilaris események rekonstruálásához és a ceremoniális kontextus megértéséhez szükséges a hivatalos dokumentumok, vagyis a jegyzőkönyvek, testületi közlönyök (*Kisfaludy Társaság Évlapjai*, *Akadémiai Értesítő*), az alkalmi beszédek, költemények és kiadványok, valamint az ünnepség szerves részét képező bankettek elhangzó asztali orációk számbavétele.² A fennmaradt forrásanyag feltárásával nem pusztán a három jubilaris alkalom pontos programját szeretném felidézni, hanem egyúttal megkísérlem azt is láthatóvá tenni, hogy miként változtak vagy őrződtek meg a Tóth Lőrinc-cel kapcsolatos beszédmod elemei egy évtized leforgása alatt a különféle ünnepségeken. Porkoláb Tibor kutatásai szerint az emlékbeszéd műfajának hazai megjelenése az irodalom intézményrendszerének kiépülésével, illetve a literátori érdem intézményes elismerésének egyre erősödő igényével állt szoros összefüggésben,³ s ugyancsak ő hívja fel a figyelmet Guzmics Izidor egyik vonatkozó értekezésére, amely szerint az érdem elismerése kétféle módon történhet: az élőket jutalom, a holtakat pedig megdicsőítés illeti.⁴ A három ünnepség vizsgálata ekként arról is árnyaltabb képet enged láttatni, hogy a kortársak milyen gesztusokkal fejezték ki elismerésüket a literátori érdem előtt a század végéhez közeledve.

A legkorábbi Tóth Lőrinc-jubileum, amelyet 1882 májusában tartottak a Kisfaludy Társaság szervezésében, az ünnepelt első nyomtatásban megjelent versének ötvenéves évfordulója. Tóth Lőrinc irodalmi életműve egy alkalmi költeménnyel indul: első műve egy óda volt, amelyet Imre János egyetemi tanár halálára írt, és amely 1832. május 12-én jelent meg Beimel József szedésében. Mikszáth Kálmán szerint – aki a *Pesti Hírlap* 1882. május 12-i számában Scarron álnéven méltatta Tóth Lőrincet – immár „ötven éve annak, hogy az öregúr először olvasta műve alatt nevét nyomtatásban”,⁵ azonban úgy tűnik, hogy szükséges a pontosítás, mivel az óda

¹ Vö. A *Jókai-jubileum és a nemzeti díszkiadás története*, Budapest, Révai Testvérek, 1907.

² PORKOLÁB Tibor, *Módszertani elvek az emlékdák és emlékbeszédek forráskiadásához* = *Lévay József emlékdái és emlékbeszédei*, kiad. PORKOLÁB Tibor, Miskolc, II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, 2018, 37–39.

³ PORKOLÁB Tibor, *Közösségi emlékezet, ceremonialitás, panteonizáció: Szempontok az emlékbeszéd műfajának vizsgálatához* = *Kultusz, mű, identitás: Kultusztörténeti tanulmányok 4.*, szerk. KALLA Zsuzsa, TAKÁTS József, TVERDOTA György, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2005, 70.

⁴ GUZMICS Izidor, *Jutalmazások és dicsőítések*, Tudományos Gyűjtemény, 1836/5, 72–91.

⁵ MIKSZÁTH Kálmán, *Tóth Lőrinc* = *Uő, Cikkek és karmolatok (1882. január–május)*, kiad. BISZTRAY Gyula, Budapest, Akadémiai, 1973, 128.

szerzői név nélkül jelent meg (a bölcsészkar diákjainak nevében készült), tehát csak az első nyomtatásban megjelent műről beszélhetünk.

A Kisfaludy Társaság évlapjában szereplő *Jegyzőkönyvi közlemények* 120. pontja szerint Szász Károly indítványozta a jubiláris ünnepség megtartását a február 15-én tartott ülésen.⁶ A jubileum megünneplésére maga Tóth Lőrinc is készülődni kezdett. Az *Évlap* 1881-es évfolyamában már szerepelt egy versösszeállítás, amely hangsúlyosan az ötvenes szám bűvkörében készült, ugyanis az *Ötven epigramm, xenia s életkép*⁷ címet viselte, 1882-ben pedig egy újabb kötet készült el, amelyet már konkrétan az ötvenéves írói jubileum alkalmából állított össze az ünnepelt, és amely a *Méhek. Epigrammok. Xéniák. Apró életképek és satírák: Írói föllépésem 50. éve alkalmából nagy részben régi dolgozatok* címet kapta. A kötet egy héttel a jubileumi ünnepség előtt hagyta el a nyomdát,⁸ s megjelenése olyan keretezési gesztusként is értelmezhető, amely az irodalmi életmű kezdő- és végpontját egy-egy alkalmi művel jelöli ki.⁹

Bár Tóth Lőrinc életműve igen sokrétű – jelentős része a jog és politika területére tartozik –, a jubileum megszervezésének elvállalása a Kisfaludy Társaság tudatos döntése volt, ugyanis „éppen úgy ünnepelhetné őt az Akadémia, a Kúria is, s még ezenfelül a törvényhozó-testületnek sok ízben volt kiváló tagja” – jegyzi meg Mikszáth Kálmán – de „a Kisfaludy Társaság tünteté őt ki legelőször, midőn jegyzővé választotta, később 1841-ben rendes tagjává. Innen lépett ő ki aztán a közélet különböző pályáira, és mintha »atyai ház« lenne neki a Kisfaludy Társaság, odatartozó maradt mindenünnen.”¹⁰ Az ünnepség szervezése azért is volt a Társaság szívügye, mivel Tóth Lőrinc volt a legidősebb még élő tag 1882-ben.¹¹ Ugyancsak Mikszáth jegyzi meg, hogy az ünnepség mindössze egy kellemes hangulatú lakomából állt, ahova azok a testületek kaptak meghívást, amelyekben az ünnepelt tevékenykedett, mivel maga Tóth Lőrinc utasította el az eredetileg tervezett rendkívüli ülés megtartását.¹² A Kisfaludy Társaság március 29-i ülésének jegyzőkönyvében már eleve csak a lakoma megszervezését terjesztették a tagok elé, ahova az „akadémia, nemzeti színház, m. kir. curia és a Petőfi-társaság hivatnának meg.”¹³ A hivatalos üdvözlésre az elnököt, Gyulai Pált, a nagyobb felköszöntésre pedig Szász Károlyt kérték fel. Tóth Lőrinc május 11-én a Társaságtól Gyulai Pál és Beöthy Zsolt aláírásával ellátott levelet kapott a félszázados ünnepségre való meghívóként.¹⁴

Az ünnepséggel kapcsolatban az egyik legrészletesebb forrás szintén a Kisfaludy Társaság évlapja, amely teljes terjedelmében közli Gyulai Pál

⁶ „SZÁSZ KÁROLY r. t. emlékeztetvén a Társaságot, hogy TÓTH LŐRINCZ ez évi május 12-dikén tölti be írói munkásságának félszázadát, indítványozza, hogy e napon őt a Társaság üdvözölje.

Az érdemes író félszázados jubileumának megünneplésére vonatkozó indítvány elvben elfogadtatván, részleteire és módjára nézve javaslatot tenni GYULAI PÁL, SZÁSZ KÁROLY és BEÖTHY ZSOLT hivatnak föl.” (A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin-Társulat, 1882, 62.)

⁷ TÓTH Lőrinc, *Ötven epigramm, xenia s életkép*, A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin-Társulat, 1881, 173–182.

⁸ MIKSZÁTH, i. m., 130.

⁹ Az alkalmiság az életmű szövegeinek jelentős részében szerepet játszik: az emlékbeszédek és méltatások mellett Tóth Lőrinc a különböző ünnepségeken (például az 1884-ben tartott Pulszky-jubileumon) gyakran verssel köszöntötte az ünnepeltet. (Lásd: Ország-Világ, 1884. december 20., 835.)

¹⁰ MIKSZÁTH, i. m., 128.

¹¹ A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin-Társulat, 1882, 60.

¹² Uo., 129.

¹³ A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin-Társulat, 1883, 47.

¹⁴ P.I.M. V. 1296. [Először idézi: MIKLÓS Róbert, *Arany János ismeretlen verse és Tóth Lőrincnek írt kiadatlan levelei* = *A Petőfi Irodalmi Múzeum évkönyve*, szerk. BARÓTI Dezső, Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1963, 165.]

pohárköszöntőjét, Szász Károly beszédét, illetve Tóth Lőrinc válaszát. Az ünnepi tóoszt „efemer” műfaj, de olykor emlékfüzetekben és sajtótudósításokban megőrződik néhány pohárköszöntő.¹⁵ Ez a jubiláris alkalom ebből a szempontból szerencsésnek tekinthető, mivel több ilyen jellegű szöveg is fennmaradt. Ennek az lehet az egyik lehetséges oka, hogy a jubileumi ünnepség csak a lakoma szervezésére korlátozódott (a lakomán elhangzó köszöntőkkel pótolták azokat a szónoklatokat, amelyek egy rendkívüli ülésen vagy díszünnepélyen elhangozhattak volna), s így nagyobb figyelmet szentelhettek a lakomán elhangzó beszédeknek. A Társaság évlapja mellett ugyancsak részletgazdagnak bizonyul az a visszaemlékezés, amely Mikszáth Kálmán tollából származik, aki két cikket is jegyzett a *Pesti Hírlap*ban a jubileum kapcsán: egyet Tóth Lőrinc munkásságának ismertetéséről, egyet pedig az ünnepi lakomáról, amelyet a Frohner szálloda első emeleti éttermében tartottak két órai kezdettel. A Frohner szálloda étterme közkedvelt és előkelő helynek számított, amely számos bankettnak biztosított helyszínt. Többek között szintén 1882-ben itt ünnepelték díszebéddel a Magyar Tudományos Akadémia leendő elnökének, Trefort Ágostonnak is az ötvenéves jubileumát, amely során az étterem mintegy százhusz személyt vendégelt meg.¹⁶

Noha a Kisfaludy Társaság évkönyvében a vonatkozó beszámoló szerint a Tóth Lőrinc-ünnepség „megületett díszlakomával 1882. május 12-kén”,¹⁷ úgy tűnik, elírás történt az időpontot illetően, ugyanis szintén ebben a számban olvasható Szász Károly ünnepi beszéde is, amelynek egy elejtett megjegyzése szerint az Imre János halálára írt óda „tegnapelőtt múlt ötven éve, hogy megjelent”,¹⁸ vagyis az ünnepi beszéd 14-ére volt időzítve. Ezt a Mikszáth-tudósítások is alátámasztják, ugyanis az első cikk május 13-án jelent meg, a *Pesti Hírlap* ugyanezen számában pedig egy felhívás is olvasható, amely lehetővé teszi, hogy az író külsős hívei is részt vehessenek a május 14-én tartandó lakomán, amennyiben felveszik a kapcsolatot Ágai Adolffal, a díszebéd szervezőjével,¹⁹ a lakomáról készült beszámoló pedig valóban csak 15-én jelent meg a lapban. Más folyóiratok név nélküli tudósításaiban – mint például a *Vasárnapi Újság*ban vagy a *Nemereben*²⁰ – egyértelműen a május 14-i dátum van megjelölve.

Az ünnepségen nagyon sokan megjelentek: nem csak Tóth Lőrinc irodalmi érdeklődésű ismerősei, hanem az akademikusok, illetve a jogi pálya képviselői is.²¹ Az ünnepelt Gyulai Pál, Beöthy Zsolt és Csiky Gergely kíséretében lépett be a vendéglőbe, s az asztalnál Gyulai Pál és Mailáth György között foglalt helyet.²² Mikszáth nem csak az elhangzó beszédek tartalmát jegyezte le, hanem figyelmet szentelt a választható fogásoknak is, amelyek egy Tóth Lőrinc-arcképpel és egy

¹⁵ PORKOLÁB, *Módszertani elvek...*, i. m, 39.

¹⁶ *Pesti Hírlap*, 1882. szeptember 5., 4.

¹⁷ *Tóth Lőrinc félézázados írói munkásságának ünnepe*, A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin-Társulat, 1883, 20.

¹⁸ SZÁSZ Károly *beszéde*, A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin Társulat, 1883, 23.

¹⁹ *Pesti Hírlap*, 1882. május 13., 5.

²⁰ *Nemere*, 1882. május 18., 159.

²¹ Mikszáth beszámolójában a következő személyek vannak név szerint megnevezve: ifj. Ábrányi Kornél, Bartók Lajos, Beöthy Zsigmond, Beöthy Zsolt, Bercsényi Béla, Berczik Árpád, Csernátony Lajos, Csiky Gergely, Csiky Kálmán, Deák Farkas, Györy Vilmos, Gyulai Pál, Heinrich Gusztáv, Ipolyi Arnold, Jókai Mór, Kiss József, Komócsy József, Lánczy Gyula, Láng Lajos, Lónyai Menyhért, Mailáth György, Mikszáth Kálmán, Pauler Gyula, Pauler Tivadar, Pulszky Ferenc, Ráth Károly, Szász Károly, Szontagh Pál, Urvári Lajos, Vadnay Károly, Zichy Géza. A *Vasárnapi Újság* tudósítója Kvassay Ede nevét is említi (*Vasárnapi Újság*, 1882. május 21., 332.).

²² *Vasárnapi Újság*, 1882. május 21., 332.

aranytollal díszített étlapon szerepeltek.²³ A Mikszáth-cikkeket sajtó alá rendező Bisztray Gyula megjegyezte, hogy ez nem volt szokatlan gyakorlat, ugyanis Mikszáth az előző évben tartott Paulay-bankettéről „hasonlóan étvágygerjesztő cikkecskét”²⁴ írt. Nem különben a már fentebb említett Trefort-jubileumról szóló tudósításban szintén olvasható a teljes menüsör,²⁵ amelynek változatossága minden bizonnyal presztízserértékű lehetett. A Tóth Lőrinc-ünnepség egyik fénypontja a díszoklevelek átadása volt: az ünnepség során Tóth nemcsak a Kisfaludy Társaság kitüntetésével lett gazdagabb, hanem egyúttal a Petőfi Társaság is tiszteletbeli tagjává választotta, s ezen oklevelet Komócsy József és Kvassay Ede adta át neki.²⁶

Az 1882-es jubileum ünnepi beszédei és tudósításai kijelölték annak a beszédmódnak a főbb jellemzőit, amelyek továbböröklődtek a későbbi jubiláris ünnepségekre. A beszédek szerzői nem pusztán az ünnepelt életművével kellett számot vessenek, hanem szükséges volt elegáns megoldást találniuk arra a problémára, miszerint Tóth Lőrinc esetében mindössze alig tízévnnyi írói életmű ünnepléséről lehetett szó,²⁷ ugyanis igen hamar elpártolt az irodalomtól, s jogi művek szerzőjeként vált ismertté. Gyulai Pál frappáns pohárköszöntőjében úgy ítélte, hogy ha Tóth Lőrinc nem is íróként tevékenykedett, életpályája azért *költői* maradt:

„Mindvégig költő maradt, mert a költészet nemcsak a szép versben nyilvánkozik, hanem a szép életben is, s mi egyéb a szép élet küzdelme, a tudós és hazafi érdeme, mint nemes költői álmok megvalósítása? Tóth Lőrinc egy munkás, szép életben valósítja meg ifjú költői álmait, s a magyar tudományosságának, társadalomnak és államnak kitűnő szolgálatokat tett.”²⁸

Szász Károly „majdnem félórát tartó beszédében”²⁹ már részletes figyelmet szentelt Tóth Lőrinc mindhárom műnembe tartozó alkotásainak: a *Szívhangok*, illetve a jubileum alkalmából megjelent *Méhek* lírakötetnek, a drámáknak (*Átok*, *Ekebontó Borbála*, *Atyátlan*, *Hunyadi László*, *Vata*, *Ronow Ágnes*, *Alkonyatkor*) és a prózai beszámolóknak, amelyek *Úti novellák*, illetve *Úti tárcza* címmel jelentek meg. De bármilyen részletes is volt ismertetése, következtetése hasonló volt Gyulaiéhoz: a költői habitus más területeken tetten érhető, Tóth Lőrinc jogi és politikai iratainak megfogalmazásmódja, akadémiai értekezései és emlékbeszédei tanúskodnak az irodalom iránti elkötelezettségéről. Mindez az életformában is kifejezésre jut, ugyanis a költészet „[m]egszépítette vele gondjait és gondolatait, tanulmányait s egész életét”,³⁰ s így Tóth Lőrinc azok közé tartozik, akiknél „a költészet már átment életökbe, jellemökbe s örökre irányzója marad annak.”³¹ Mikszáth két nappal korábban megjelent méltatása szintén hasonlóan összegzi az életművet: a szerző természetesen elismeri Tóth Lőrinc számos erényét (a cikk kifejezetten dicsérő hangvételű), de egy némileg átalakított, Kazinczyra vonatkozó Tompa-idézettel jellemzi írói munkásságát,

²³ „Tört csibe leves/ Rostélyon sült fogas/ Ökör hátszíne zöld főzelékkal/ Spárga vajas mártással/ Idei liba uborkasalátával/ Fagylalt, tejszínhab/ Gyümölcs, sajt, cukorka/ Feketekávé, cognac, champagne./ Borok:/ Sashegyi vörös/ Somlyai fehér/ Francia pezsgő (Monopol)” (MIKSZÁTH Kálmán, *A Tóth Lőrinc-lakoma* = Uő, *Cikkek és karcolatok (1882. január–május)*, kiad. BISZTRAY Gyula, Budapest, Akadémiai, 1973, 135–136.)

²⁴ Uo., 361.

²⁵ Pesti Hírlap, 1882. szeptember 5., 4.

²⁶ Vasárnapi Újság, 1882. május 21., 332.

²⁷ MIKSZÁTH, *Tóth Lőrinc*, i. m., 129.

²⁸ GYULAI Pál *pohárköszöntője*, A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin Társulat, 1883, 21.

²⁹ Nemere, 1882. május 18., 159.

³⁰ SZÁSZ Károly *beszéde*, i. m., 26.

³¹ Uo., 22.

hiszen az ünnepelt irodalom tekintetében „ha nem is nagy, de hű vala.”³² Mikszáth méltatása leginkább a jogi pályát illetően tér el a többiekétől, ugyanis egyfelől szintén jogász lévén nagyobb figyelemmel kísérhette Tóth Lőrinc munkásságának ezen ágazatát, másfelől hírlapi tudósítóként a teljes életművel számot kellett vetnie.

A kortársak interpretációja szerint Tóth Lőrinc életútjával valósította meg magát a költészetet, amelynek tényleges művelésével tulajdonképpen felhagyott, noha továbbra is közkedvelt tagja maradt a Társaságnak. Az ünnepeltről való beszéd mód egyik lényeges eleme tehát a költészet határainak kiterjesztése, egy életút költőivé tétele, amelynek hangsúlyozását a jogi pályára való áttérés teszi indokolttá. A másik lényeges elem természetesen az ünnepelt életkorának a kiemelése. Tóth Lőrinc lévén a legidősebb élő tag a Társaságban, a hírlapi cikkekben, méltatásokban és ünnepi beszédekben egyaránt veterán íróként kerül említésre: Mikszáth szerint a jubileumra az ünnepelt barátainak és nagyszámú tisztelőinek csupán csekély része gyűlhet össze, hogy „megéljenesse a veteránt”,³³ Szász Károly a „veteránnak dús élettapasztalásai”-ról beszél, a *Vasárnapi Újság* szintén „Tóth Lőrincz veterán író”³⁴ jubileumát hirdeti, épp úgy, ahogy a *Katholikus Hetilap*,³⁵ *Magyar Polgár*³⁶ vagy a *Nemere*.³⁷ Ugyancsak az első Tóth Lőrinc-jubileumkor bukkan fel a Nesztor-metafora, amely szintén a hosszú élet és a bölcsesség kifejezőjévé válik: „Éljen soká, testben épen, lelkében munkakedvvel s vidám elevenséggel; hogy Nesztor korát érve, nesztori bölcsessége mézédessé szavait még az utánunk jövő nemzetség is hallgathassa”.³⁸ Természetesen úgy a *veterán*, mint a *Nesztor* szavak ilyen jellegű alkalmazása nem egyedi előfordulást jelent, használatuk közhelyszerű már ebben az időszakban – példának okáért Mikszáth a parlament legidősebb tagját, László Imrét szintén „a ház nesztora” titulussal illette.³⁹ A szimbolikus szerepmegfeleltetésnek ugyancsak vannak korábbi mintái az irodalmi ünnepségek terén. Párhuzamként érdemes kiemelni a Kazinczy-ünnepélyek nyelvhasználatát, hiszen az utókor már Kölcsey 1832-es akadémiai emlékbeszéde óta Mózes szerepét igyekezett szimbolikusan Kazinczy Ferenc munkásságára alkalmazni. Margócsy István egyik következtetése szerint a Kazinczy-mitológiának azért volt szüksége a mózesi törvényhozó próféta és népvezér figurájára, hogy „a történeti szerep patetikus felmagasztalásának fényében kiküszöbölhesse az irodalmi-esztétikai alkotások megítélésének értékszempontjait,” vagyis hogy „az író helyett dicsérhessen Kazinczyban valami más”.⁴⁰ Ezek az észrevételek a Tóth Lőrinc-jubileum esetén is termékenyek lehetnek: a szónokok egy olyan szimbolikus szereplehetőséget mutattak fel a nesztori kép révén, amely a maga mitologikusságával kellően tiszteletteljesnek hatott, s a csekély irodalmi életmű helyett inkább a Kisfaludy Társaságon belüli kiváltságos pozícióra terelte a hallgatóság figyelmét.

Az írói jubileumokkal kapcsolatos szövegekben gyakori eljárás az ünnepelt szerző műveivel való intertextuális játék. A Jókai-jubileum alkalmával például a *Budapesti Hírlap* riporter stílusban dolgozta fel a legismertebb Jókai-regények

³² Az eredeti változat Tompa Mihálynál: „Mivel ő hív és nagy vala.” [Lásd: Bisztray Gyula jegyzete: MIKSZÁTH Kálmán, *Cikkek és karcolatok (1882. január–május)*, kiad. BISZTRAY Gyula, Budapest, Akadémiai, 1973, 357.]

³³ MIKSZÁTH, *Tóth Lőrinc*, i. m., 129.

³⁴ *Vasárnapi Újság*, 1882. január 15., 45.

³⁵ *Katholikus Hetilap*, 1882. május 18., 174.

³⁶ *Magyar Polgár*, 1882. május 12., [3].

³⁷ *Nemere*, 1882. május 18., 159.

³⁸ SZÁSZ Károly *beszéde*, i. m., 27.

³⁹ MIKSZÁTH Kálmán, *Apróságok a házból* = Uő, *Cikkek és karcolatok (1882. január–május)*, kiad. BISZTRAY Gyula, Budapest, Akadémiai, 1973, 238.

⁴⁰ MARGÓCSY István, *Magyarok Mózes (Az 1859-es Kazinczy-ünnepélyek nyelvhasználatáról)* = Uő, *Égi és földi virágzás tükré: Tanulmányok magyar irodalmi kultuszokról*, Budapest, Holnap, 2007, 255.

történeteit, mintha azok valóban megtörtént események lettek volna.⁴¹ Tóth Lőrinc esetében az életművet méltatók számára a legtöbb játékot természetesen éppen az ünnepségre kiadott új kötet, a *Méhek* szolgáltatta. A kötet olyan referenciaponttá vált, amely az írói pályaut esetleges végpontját jelölte, ugyanis lehetővé tette, hogy az első ódától épp a jubileumi ünnepségig egy határozott ív mentén értelmezhessek az életművet. A jubileummal kapcsolatos szövegekben ekként a méhekhez rendelt asszociációk egész sora bomlik ki. Mikszáth például Tóth Lőrinc szorgalmát dicsérte ezzel a metaforával: „A »Méhek« írója igazán egy méh volt, maga is lankadatlan szorgalommal sok-sok mézet hozott abba a kaptárba, melynek annyi heréi vannak...”⁴² A megjegyzés nem csupán a kötet címével játszik el, hanem Tóth Lőrinc egyik epigrammájával is:

„Méh s nem a munkátlan here által lesz telve a kas.
Mézet akarsz? indítsd szárnyra a munkaerőt.
S a méhbölcsesség neked is jó emberi állam!
Tápláld a munkát s hajtsd el a gyáva herét.”⁴³

Szász Károly több ízben is finom utalásokat tett az ünnepi kötetre, de legfőképp a Tóth Lőrinc-művek metaforájaként használta a méh-képet:

„S az akták fiókja mellett mindig volt egy kis fiók – a költemények számára. E kis fiókot nekem jutott először a szerencse kinyitnom, mikor az *Árvízkönyv* számára egy pár méhet kiszabadítottam kaptárja téli börtönéből s hogy a közcsapás árvizei fölött, mint a Noé galambja zöld ággal, ők is egy kis hímor mézével röpködjének. Aztán egyes kisebb rajok szabadultak ki s a Kisfaludy-Társaság hallgató közönsége szíves örömmel tapsolt szelíd zümmögésüknek. Most e tavaszi nap öröme, a munkásélet jubileumára, kicsalta az *egész rajt!*”⁴⁴

Szász Károly az általa szerkesztett, 1880-ban megjelent *Árvízkönyvre* utalt, amelyet a Kisfaludy Társaság adott ki a *Koszorú* mintájára, a szegedi árvízkárosultak támogatására. A válogatás a Társaság 39 tagjának szövegeit tartalmazta, amelyek közt valóban megtalálhatjuk „Tóth Lőrinc régi verseit *Az asztalfiókból.*”⁴⁵ A méh-metafora művekre való alkalmazását szintén Tóth Lőrinc jelölte ki egyik epigrammájában („Méheknek nevezem, miket ím szárnyukra bocsátok, / A zsongó versrajt napjaim alkonyán.”⁴⁶), Szász Károly így szintén nem pusztán a címmel, hanem egy konkrét szöveggel is intertextuális játékba bocsátkozott. Az intertextusok alkalmazása nem pusztán a tiszteletadás gesztusának tekinthető, hiszen a szónok ezen a módon az ünnepelt életművében való jártasságát, magabiztos tájékozottságát is jelezte.⁴⁷

Tóth Lőrinc ünnepi válaszát egy Vörösmarty-idézet köré építette („nem érez, aki érez szavakkal mondhatót”), amely az *Idához* című versből származik. A választás nem tűnik véletlenszerűnek, hiszen Vörösmarty a Kisfaludy Társaság egyik alapítója volt, a Kisfaludy Társaság pedig Vörösmarty kultuszának legfontosabb ápolója.

⁴¹ SZAJBÉLY Mihály, *A homokvárépítés öröme: Irodalomtörténeti tanulmányok*, Szeged, JATEPress, 2016, 188.

⁴² MIKSZÁTH, *Tóth Lőrinc*, i. m., 130.

⁴³ TÓTH LŐRINC, *Ötven epigramm*, i. m., 173.

⁴⁴ SZÁSZ KÁROLY *beszéde*, i. m., 26.

⁴⁵ *Koszorú – A Petőfi Társaság havi közlönye*, szerk. SZANA Tamás, Budapest, Rautmann Frigyes kiadása, 1880, 478.

⁴⁶ Nemzet, 1891. december 8., [1].

⁴⁷ PORKOLÁB, *Módszertani elvek...*, i. m., 39.

Lényeges kiemelni ezt a gesztust, ugyanis a más költők műveihez való fordulás a későbbi jubileumok tekintetében is jelentőséggel bír.

Azok a tanulságok, amelyeket Tóth Lőrinc levont az életével kapcsolatban, tulajdonképpen a *valós-jó-nemes* hármásával írhatóak le: „teljesen értékelni s meleg szívvel méltányolni tudja azt, mi az életben valóság, a mi annak valódi becsét s fűszerét képezi. Ez pedig nem egyéb, mint a »jók« részéről tapasztalt rokonszenv és szeretet, s épen azért érez oly igaz és belső örömet a mai, reá nézve megtisztelő összejövétel felett, mert azt a jók, a nemesek rokonszenvének köszöni.”⁴⁸ Tóth Lőrinc hálálkodásának eme passzusa azért figyelemre méltó, mivel úgy tűnik, hogy saját életpályáját az általa csodált Imre János professzor útjához akarja igazítani, hiszen legelső költeményében éppen ezeket az értékeket emelte ki a tanár jellemét illetően:

„Mint tudta széphez kötni, s’ szívbe
Oltani ő az Igazt, Nemest, Jót.”⁴⁹

A válasz tehát nem csak az életművet illető keretezés gesztusát hajtja ezzel végre, hanem az életutat is mint a legelső műben kijelölt mintakép követését s annak elérésének folyamatát tünteti fel. Az első műre irányuló visszaütés vagy annak újraértelmezése kiemelt fontosságú az életművet érintő számvetésekben – példának okáért Jókai számára is olyan jelentőséggel bírt első drámája, *A zsidó fiú*, hogy meglévő kézirat hiányában elkezdte újra megírni a darabot, amikor szóba került összes munkájának kiadása. Végül Gyulai Pál megtalálta a szöveget az Akadémia kéziratárában, így az bekerülhetett a kiadásba.⁵⁰

Tóth Lőrinc ünnepi köszönetnyilvánítása melankolikus hangulatba torkollott, ugyanis gondolatai már a közelgő halál lehetőségére terelődtek. (Ekkor még nem tudhatta, hogy még két ötvenéves jubileumát is ünnepelni fogják, mi több, még az 1902-ben tartott ünnepséget is meg fogja élni.) Az ünnepi beszédek megtartása után a lakoma résztvevői közül többen is mondtak köszöntőt. Mikszáth a legrészletesebben a Tóth Lőrinc válaszát követő Jókai-felszólalás tartalmát rögzítette:

„Én – folytatá Jókai – a Petőfi Társaság nevében köszönténem fel Tóth Lőrincet, de a Kisfaludy Társaság előttem járt, s mind felsorolta az érdemeit. Nekem már csak a Tóth Lőrinc bűnei maradtak meg. [...] Az volt a bűne, hogy engem is ő tett poétává. Földim, komáromi ember lévén, ösmerős volt a szüleimmal s ő szedte ki a fiókomból az első zsongéimet, elhordta Pestre és kiadta az újságokban. Hogy érnek-e az én dolgaim valamit, azt majd megmondja az utókor, de annyi bizonyos, hogy nekem nagy gyönyörűséget okoztak sat. Élteti Tóth Lőrincet úgy, mint a fiatal írók pártolóját.”⁵¹

Tóth Lőrinc tehát jelentős szerepet játszott Jókai alkotói pályájának elindításában, mégis írói működését nem az említett költeményekhez kötötte, hanem határozottan *A zsidó fiút* jelölte meg első műként, amelytől mint öntudatos író kezdett

⁴⁸ TÓTH LŐRINCZ *válasza*, A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin Társulat, 1883, 27.

⁴⁹ TÓTH LŐRINC, *Néhaj nagy tiszteletű tekintetes és tudós Imre János úr, egri érsekmegyei áldozópap, a’ szép művészetek, bölcselkedés ‘s hittudomány doctora, a’ Magyar Kir. Tud. Egyetemnél a’ bölcselkedés rendes kir. tanítója, a’ Nemzeti Magyar Királyi Tudományos Akadémia rendes tagja, ‘S T. Heves és Külső Szolnok vármegyék táblabírája sírjánál keseregnek bús tanítványai, a’ bölcselkedés másodévi hallgatói*, Pest, ESZTERGAMI K. Beimel József, 1832. május 12., [4].

⁵⁰ JÓKAI MÓR, *Drámák (1843–1860)*, kiad. SOLT Andor, Budapest, Akadémiai, 1971, 739–740.

⁵¹ MIKSZÁTH, *A Tóth Lőrinc-lakoma*, i. m., 136.

alkotni.⁵² Mikszáth feljegyzései szerint Jókait a köszöntők terén Mailáth György, Ráth Károly, Pulszky Ferenc, Komócsy József, Bercesényi Béla követte, akik Tóth Lőrinc tevékenységének más és más ágazatát dicsérték,⁵³ míg a *Vasárnapi Újság* beszámolója alapján Lónyay Menyhért is felszólalt az Akadémia nevében.⁵⁴ A tósztok után felolvasták az üdvözlő táviratokat: Tárkányi Béla Rómából küldött üdvözlését, illetve Kovács Pálét és Pap Gáborét.⁵⁵ A *Katholikus Hetilap* közli Tárkányi Béla táviratát,⁵⁶ illetve arról is tudósít, hogy Rónay Jácint püspök, Forintos István veszprémi kanonok, illetve Fraknói Vilmos kanonok Rómából szintén távirattal üdvözölték az ünnepeltet.

A délután 5 órakor befejeződött ünnepség menete tehát rekonstruálható, de szükséges még egy köszöntést a kérdéses jubileumhoz kapcsolni, amely nem hangozhatott el: Arany János költeményét. Egy lapalji jegyzet szerint Arany abban a hiszemben írta a verset, hogy a jubileum egybeesett Tóth Lőrinc hetvenedik születésnapjával –, noha az ünnepelt ekkor még csak 68 éves volt.⁵⁷ A verset Miklós Róbert azonosította 1963-ban mint Arany János utolsó ismert költeményét,⁵⁸ amelyet végül Arany László továbbított a címzettnak, hiszen Arany János 1882 októberében meghalt.⁵⁹ A Kisfaludy Társaság évlapjában így a kellemes hangulatú jubilaris ünnepség beszámolója után az *Arany János ravatala* című beszámoló következett.

Alig telt el néhány év a díszebédet követően, és Tóth Lőrincnek 1886-ban ismét újabb jubileumát ünnepelték: az akadémiai tagságának ötven éves évfordulóját. Ez az ünnepség az előző alkalomhoz képest sajnálatos módon kevésbé dokumentált. A *Magyar Szalon* tudósítója, Bakos Gábor megfogalmazásában: a „Kisfaludy-társaság tartotta ezüstjubileum után ötödfél évre [...] a m. t. akadémia ülte meg Tóth Lőrincz ötven éves tagságának aranyjubileumát[.]”⁶⁰ A *Vasárnapi Újság* szerkesztőségének jókívánságai arra buzdítják Tóth Lőrincet, hogy az irodalom és a jogi kar valódi Nesztora legyen⁶¹ –, ez majdnem sikerült az akadémiai tagok között is, hiszen nála csupán dr. Kovács Pál volt idősebb, akit 1833-ban választottak tagnak.⁶² A második Tóth Lőrinc-jubileum legfőbb különlegessége, hogy tulajdonképpen kettős ünnepség volt, ugyanis Barabás Miklós festőművészt szintén 1836. szeptember 10-én választották taggá. A festőnek sem ez volt az első jubileuma, ugyanis művészi pályáját 1827-től számította, így csaknem egy évtizeddel korábban már megünnevelte első, ötvenéves évfordulóját.⁶³ A „két veterán akadémikus”⁶⁴ jubileumának megünneplését az Akadémia főtitkára, Fraknói Vilmos indítványozta a június 28-án tartott ülésen.⁶⁵ A *Fővárosi Lapok* szeptember 11-i száma idézi a szeptember 10-én, az

⁵² JÓKAI, *Drámák*, i. m., 737.

⁵³ MIKSZÁTH, *A Tóth Lőrinc-lakoma*, i. m., 136–137.

⁵⁴ *Vasárnapi Újság*, 1882. május 21., 332.

⁵⁵ Nemere, 1882. május 18., 159.

⁵⁶ „Tóth Lőrincznek, ki legelső költeményével egy egri kanonok, Imre János emlékét tisztelte meg, ötven éves írói ünnepére hálás üdvözlést küld távolból egy egri kanonok, Tárkányi Béla.” (*Katholikus Hetilap*, 1882. május 18., 174.)

⁵⁷ ARANY János, *Kisebb költemények 3. (1860–1882)*, kiad. S. VARGA Pál, Budapest, Universitas – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2019, 1077.

⁵⁸ MIKLÓS, *Arany János ismeretlen verse...*, i. m., 165.

⁵⁹ A vers Arany életművében betöltött státuszáról lásd bővebben: SZILÁGYI Márton, *Egy Arany-szöveg és az „utolsó-vers” szindróma*, Kalligram, 2019/12, 93–95.

⁶⁰ BAKOS Gábor, *Tóth Lőrincz*, Magyar Szalon, 1887, VI, 181.

⁶¹ *Vasárnapi Újság*, 1886. október 10., 655.

⁶² *Vasárnapi Újság*, 1886. május 2., 293.

⁶³ *Vasárnapi Újság*, 1886. október 10., 655.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ „Főtitkár felhívja az Akadémia figyelmét arra, hogy a szünet alatt, szeptember 10-ikén, Tóth Lőrincz r. t. és Barabás Miklós l. t. akadémiai taggá választásuk ötvenedik évfordulóját ünneplik. Az Akadémia elnöke fölkéri, hogy Tóth Lőrincz r. t. és Barabás Miklós l. tagnak ez örömdíjat ünnepély

évforduló napján elhangzott akadémiai köszöntőket. Trefort Ágoston ünnepi beszéde Tóth Lőrinc munkásságának sokszínűségét dicsérte, akadémiai munkaköreit emelte ki:

„Méltóságod az öt évtized lefolyása alatt szüntelenül az akademia legtevékenyebb tagjai közé sorakozott, kivételes sok oldalúsággal vett részt az akademia főadatai megoldásában, fejlődésének és emelkedésének biztosításában. [...] [A]z akademia négy ízben nyujthatta Méltóságodnak a drámai jutalom babérait. [...] [A] Hármaskönyvnek az akademia által elrendelt fordításában részt vett: »Ügyvédi reform« című munkájával az akademia jogtudományi jutalmát vívta ki. [...] [M]ás részről az akademia pénzügyeinek kezelésében odaadó buzgalommal szolgált.”⁶⁶

A lakoma, amelyre október 4-én került sor „családias színezetű volt, de annál melegebb hangulatú.”⁶⁷ Az ünnepségen az elnök, Trefort Ágoston is részt vett, a köszöntőt Fraknói Vilmos tartotta, a *Vasárnapi Újság* tudósítása szerint pedig „szép üdvözlőlevelet” kaptak az ünnepelek.⁶⁸ A díszlakomát ismét a Frohner vendéglőben tartották meg, a *Budapesti Hírlap* rövid cikke szerint Tóth Lőrinc és Barabás Miklós mellett Wenzel Gusztáv akadémikus jubileumát is ekkor ülték meg.⁶⁹ Wenzelt 1846-ban választották levelező tagnak, így 1886-ban a negyvenéves tagsági évfordulóját ünnepelte.

Tóth Lőrinc harmadik jubileumára 1891-ben került sor, amely a Kisfaludy Társaságba való taggá választásának ötvenedik évfordulója volt. A három jubileum közül a legutolsó bizonyult a leghányattatottabb sorsúnak, ugyanis két ízben is el kellett halasztani az ünnepséget. A jubileum megtartását a jegyzőkönyv 17. pontja alapján a Társaság titkára, Beöthy Zsolt indítványozta az 1891. március 18-i ülésen.⁷⁰ Az eredeti tervek szerint az alkalomra november utolsó szerdáján, azaz 25-én került volna sor, ám Csiky Gergely november 19-én bekövetkezett halála miatt egy héttel későbbre, december 2-ára halasztották az ünnepélyt. A halasztást maga Tóth Lőrinc kérte a halálesetre való tekintettel.⁷¹ A december 2-ára tervezett alkalom szintén elmaradt, mivel Hunfalvy Pál is eltávozott az élők sorából november 30-án,⁷² így az ünnepséget végül december 9-én tartották meg.

A jubileum a tagok számára talán még jelentősebb volt, mint az 1882-es alkalom, ugyanis a Társaság története is szorosan összefonódott Tóth Lőrinc munkásságával: „E nap Társaságunk életében is emlékezetes volt: emlékeztetett a magunk korára”⁷³ – olvashatjuk Beöthy Zsolt 1892-es összegzésében. Tóth Lőrinc

alkalmából az Akadémia szerencse-kíváncsát tolmácsolja.” (A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője, Budapest, MTA, 1887, 170.)

⁶⁶ Fővárosi Lapok, 1886. szeptember 11., 1834.

⁶⁷ Vasárnapi Újság, 1886. október 10., 665.

⁶⁸ Vasárnapi Újság, 1886. szeptember 19., 617.

⁶⁹ Budapesti Hírlap, 1886. október 5., 2.

⁷⁰ „Titkár fölemlíti, hogy az idén Tóth Lőrincz r. t. társasági tagságának 50 éves jubileumát éri meg s fölkéri a Társaságot ennek megünneplésére. Az októberi ülésben a jubiláris tagnak díszoklevél fog átnyújtatni, az elnök üdvözlő beszéde mellet.” (A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin Társulat, 1893, 34.)

⁷¹ „Tóth Lőrincz r. t. kérésére elhatároztatik, hogy a folyó hó 25-ikére kitűzött jubileumi ünnepély, tekintettel a gyászos eseményre decz. 2-ikára halasztatik s a Társaság november havi rendes ülését sem tartja meg.” (Uo., 36.)

⁷² „Örömkünk nyilatkozását, melylyel egy érdemekben megőszült társunk ötven éves jubileumát megülni készültünk, ismételve elhallgattatta a sors, mely előbb Csiky Gergelyt, majd utóbb november 30-kán Hunfalvy Pált ragadta ki soraink közül.” (Uo., 36.)

⁷³ BEÖTHY Zsolt *titkári jelentése*, A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin Társulat, 1893, 9.

volt az első tag, aki a Társaság fennállása óta megérte az ötvenéves jubileumát, illetve az egyetlen, aki még élt az alapító tagok közül.⁷⁴ Míg 1882-ben pusztán díszebéddel ünnepeltek a tagok, 1891-ben egy ülést is szenteltek a jubileumnak. Tóth Lőrinc az alkalom jelentőségéhez híven megírta a Társaság keletkezésének történetét, amelyet december 9-én fel is olvasott.⁷⁵ A Kisfaludy Társaság tehát kiemelten hangsúlyozta a jubileum fontosságát, ám nemcsak az irodalmárok szervezkedtek, hiszen az egyetemi kör jog- és államtudományi szakosztálya is küldöttséggel köszöntötte az ünnepeltet.⁷⁶ A jogi pálya képviselői nyilatkozatban is gratuláltak az ünnepség alkalmából (tévesen írói jubileumnak gondolták a taggá választás évfordulóját), noha a saját ünnepeltjüként igyekeztek feltüntetni Tóth Lőrincet:

„Tóth Lőrincz félszázados írói jubileumát ünnepli a magyar irodalom. Midőn a tisztelet ama számos jeleihez, melyekkel a közvélemény és a sajtó ez alkalommal az ősz író elhalmozza, mi is őszinte örömmel hozzájárulunk, egyszersmind őt a magunk – a jogi irodalom – részére vindikáljuk. Mint belletrista is szép sikereket ért ugyan el, de működésének súlypontja a jogtudomány körébe esik.”⁷⁷

Az ünnepség programpontjai már napokkal korábban közzé voltak téve a sajtóban: „1. Gyulai Pál elnöki megnyitó beszéde. 2. Beöthy Zsolt titkár átadja a társaság jubiláris díszoklevelét. 3. Váradi Antal r. t. üdvözlő költeménye. 4. Tóth Lőrinc felolvasása irodalmi életünkről ötven év előtt. 5. Ponori Thewrewk Emil r. t. epigrammája Tóth Lőrinchez. Az ülés után díszlakoma lesz. Az ülésre csak jegyekkel lehet bejutni.”⁷⁸ Gyulai Pál 1891-es beszéde részletesebb volt, mint az 1882-es jubileumi köszöntő: a Kisfaludy Társaság történetének folyamatos alakulását párhuzamba állította Tóth Lőrinc életútjának változásaival. Az ünnepelt irodalmi tevékenységét illető következtetése hasonló volt, mint az 1882-es jubileum alkalmával (az is lehetséges, hogy felhasználta vagy újraolvasta a korábbi szövegét):

„Az a gondos nyelv, élénk forma-érzék, mely az ön jogi munkáit jellemzi, aesthetikai tanulmányainak hatása; s most is, ha van egy pár szabad percze, legalább epigrammokban kell kiömlölnie, melyeket az aggkor vidám bölcsesége sugall, s melyekkel nem egyszer deríti föl üléseinket. Még más tekintetben is hű maradt ön a költészethez. A költészet nemcsak a szép versben nyilatkozik, hanem a szép életben is s mi egyéb a szép élet küzdelme, mint nemes költői álmok megvalósítása. Ön egy munkás, szép életben valósítja meg ifjúsága költői álmait, mint férj, atya, jó barát, hazafi, tudós és bíró.”⁷⁹

Míg az 1882-es ünnepség írói jubileum volt, az 1891-es alkalom a hosszan tartó tagságot ünnepelte, s úgy tűnik, hogy Gyulai ebben a beszédében némiképp változtatott is a hangsúlyokon, és szónoklatát a *szép élet* eszméjének rendelte alá. Ez a gyakorlat, ahogy Takáts József kiemelte, jellemző volt Gyulai emlékbeszéd-írói munkásságára is: tekintete nem az ünnepelt egy-egy tetteire vagy művére irányult

⁷⁴ GYULAI Pál *elnök üdvözlő beszéde*, A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin Társulat, 1893, 16.

⁷⁵ TÓTH Lőrinc, *Emlékezések a Kisfaludy Társaság keletkezésének idejére (1830–1840)*, A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin Társulat, 1893, 114-135.

⁷⁶ Budapesti Hírlap, 1891. december 9., 7.

⁷⁷ Jogtudományi Közlöny, 1891. december 11., 400.

⁷⁸ Budapesti Hírlap, 1891. december 6., 3.

⁷⁹ GYULAI Pál *elnök üdvözlő beszéde*, i. m., 18.

elsődlegesen, hanem az életére mint egészre,⁸⁰ s így nem meglepő, hogy beszédében igyekezett a Tóth Lőrinc által betöltött összes társadalmi szerepet érinteni.

Az első jubileumot kevésbé jellemezték az alkalmi verses köszöntők, az 1891-es évforduló viszont annál inkább bővelkedett a költői tisztelgésekben. A díszoklevél átadását követően Váradi Antal olvasta fel Tóth Lőrinc tiszteletére írott költeményét.⁸¹ Noha a hat strófából álló mű az első jubileum közhelyeit is felhasználja („messziről mosolygó Nestor-képed”, „ifjú Nestor”, „hófűrtű agastyán” stb.), illetve szintén tartalmazza a *Méhek* kötettel való intertextuális játékot („Mézét epigramm-méhraj hordta szét”), költői megoldása figyelemre méltó: a versszakok zárlatát képező, refrénszerűen visszatérő köszöntések során az idős Tóth Lőrinc fokozatosan megifjodik, hiszen öreg kora ellenére mindvégig tevékeny maradt („hófűrtű agastyán”–„hófűrtű férfiú”–„hófűrtű ifjú”). A *hófűrtű* szó mint epitheton ornans nem csak a tényleges időskor, hanem az azzal járó bölcsesség kifejezője is.

A verset Tóth Lőrinc ünnepi szónoklata követte, beszédének egyes részeiben – Gyulai megszólalásához hasonlóan – majdnem ugyanaz hangzott el (néhol akár ugyanazokkal a szavakkal), mint az 1882-es jubileumon, hiszen ismét a jóság és nemesség került előtérbe mint legfőbb érték: „Mert mi lehet szebb, s kedvesebb jutalom bármely nemes ügyben teljesített kisebb vagy nagyobb fáradozásért, mint a jók elismerése, az a »bonis laudari viris«, s mi lehet boldogítóbb, mint a jó és nemes férfiak rokonszenve?”⁸² Tóth Lőrinc ez alkalommal Berzsenyi *Levéltöredék barátnémhoz* című költeményének részletéből indult ki („Már elestveledtem,/ beborult az élet vidám álarcája”), ehhez kapcsolódva pedig saját, disztichonokban készült, nosztalgikus hangulatú művét is felolvasta *Emlékezet* címmel.⁸³ Az idézet kiválasztása az ünnepelt részéről ugyancsak szokványos gyakorlat: Komócsy József huszonöt éves jubileuma alkalmából – szintén Váradi Antal költeményére válaszolva – egy Vergilius-idézettel élt, mivel „versre csak verssel felelhet[.]”⁸⁴ Tóth Lőrinc esetén a Berzsenyi-idézet kiválasztása azonban többletjelentést is hordozhat, mivel újabb keretezési gesztusként is értelmezhető, ugyanis az Imre János halálára írt legelső versnek szintén Berzsenyi-mottója volt: a *Mulandóság* utolsó strófája. Hiába az ünnepi alkalom, „lehetetlen, hogy borongó kedéllyel ne fogadjam azt” – jegyezte

⁸⁰ TAKÁTS József, *Gyulai, emlékbeszéd, kanonizáció* = Uő, *Módszertani berek: Írások az irodalomtörténet-írásról*, Jyväskylä, University of Jyväskylä, 2006, 118.

⁸¹ VÁRADI Antal, *Tóth Lőrincnek*, A Kisfaludy Társaság Évtapjai, Budapest, Franklin Társulat, 1893, 19–20.

⁸² TÓTH Lőrincz *beszéde*, i. m., 21.

⁸³ „Emlékezet.

Száll a kifáradt nap lefelé; megnyúlnak az árnyak,

A még hátralevő út rövid, eljön az éj.

Állva határhövelmen, magasáról a múltba tekintek,

És szemlét tartok képei téra felett,

Szivesen álmodom ott, — mily édes a visszatekintés ! —

Múltam üdít, ha kopár a jelen és a jövő.

Élvezem ifjú korom szép álmait újra örömmel,

S földerül emléken a komor esti ború.

Sok keserű bánat tűzött pályámra hegyes tört,

S csorgó vér jelölé lépteim a homokon.

Több volt mégis az ég áldása, s a sors mosolyából

Több ragyogó sugár hinte utamra derűt

S ím hálát rebegek, mielőtt kihál ajkimon a szó,

S létem a nagy tenger végtelenébe merül.”

(TÓTH Lőrincz *beszéde*, A Kisfaludy Társaság Évtapjai, Budapest, Franklin Társulat, 1893, 21.)

⁸⁴ *Uo.*, 21.

⁸⁴ Budapesti Hírlap, 1890. november 30., 3.

meg Tóth Lőrinc –, s kiemelte „az eféle öregségi jubileumok tagadhatatlanul melancholikus jellegé”-t.⁸⁵ Beszéde így a közelgő halál tudatában készült, ugyanakkor hangot adott az előtte eltávozott tagok iránti fájdalomnak is, többek között a jubileum körül elhalálozott Hunfalvy Pál emlékét idézte meg. A beszéd mód ezen alakulását nem csupán a két haláleset indokolja, hiszen a jubileumokról szóló diskurzusoknak gyakran melankolikus a hangvétele, amely a halállal kapcsolatos asszociációknak is széles teret enged. Báró Keményi Endre szerint „a jubileum nem egyéb, mint próbatemetés”,⁸⁶ de Jókai sem nyilatkozott sokkal vidámabban saját ötvenéves évfordulójáról, ugyanis egy Beöthy Zsoltnak címzett, 1895. szeptember 22-re datált levelében a száz kötetes jubiláris kiadást olyan *kriptának* nevezte, amelybe megpróbálta eltemetni a múzsáját.⁸⁷ Jókai esetében természetesen a körülményeknek is hatása volt a véleményformálásra, hiszen a jubileumi díszkiadás összeállítása „minden emberi számítás szerint immár mégiscsak a szükségszerű végső bezárulás felé”⁸⁸ közelítette az életművet. Mikszáth Kálmán feleségének visszaemlékezései szerint az író a negyvenéves jubileuma körül már gyengélkedett, s noha nagyon örült az ünnepségeknek, szintén hangot adott a végességtudatnak: „ez az ünnep csak részben szól nekem, részben azoknak az íróknak szól, akik vagy még nincsenek itt, vagy még érkezőben vannak. Vagy még érkezőben sincsenek. Ezeké a jövő, ezekért érdemes dolgozni. Nálam ez már nem hajt hasznot. Én már körülbelül megírtam azt, ami bennem volt.”⁸⁹ Nem különben már a fiatal Mikszáth 1877-ben írt, Kovács Pál jubileumáról szóló ironikus cikke szintén a feledésbe merülést, megsemmisülést és a jubileum ünnepi hangulatát feszíti egymásnak: „S távol sötét zugokban, könyvkiadók padlásain, elfeledve, lemohulva, penésszel megrakottan, egymásra vigyorognak az ünnepelt író meg nem vett, elfeledett művei[.]”⁹⁰

Tóth Lőrinc beszédét követően Ponori Thewrewk Emil vette át a szót, aki epigrammával köszöntötte az utóbbi időben epigramma-költőként tevékenykedő ünnepeltet. A műfaj nem véletlenszerű választás Ponori Thewrewk részéről sem, ugyanis éppen 1891-ben, a jubileum évében jelent meg egy görög epigrammákat tartalmazó antológia az ő fordításában,⁹¹ amely fordulópontot jelentett a magyar klasszika-filológia területén.⁹² Mivel a Ponori Thewrewk-mű „[k]ülön lapon ki is osztatott a közönség között”,⁹³ nem véletlen, hogy az ünnepségről szóló legtöbb hírlapi tudósítás teljes terjedelmében közölte a szöveget.⁹⁴ A jubileumok során írt alkalmi versek szétosztása a tiszteletadás már hosszú ideje létező, fontos gesztusa volt: Jókainé Laborfalvy Róza színésznői működésének ötvenéves évfordulóján

⁸⁵ TÓTH LŐRINCZ *beszéde*, i. m., 21.

⁸⁶ MIKSZÁTH Kálmán, *A T. házból = Uő, Cikkék és karcolatok (1888. január–1888. június)*, kiad. SZ. GARAI Judit–REJTŐ István, Budapest, Akadémiai, 1982, 159.

⁸⁷ Jókai Mór Beöthy Zsoltnak, Budapest, 1895. szeptember 22., OSZK Kt, Levelestár.

⁸⁸ SZILASI László, *A selyemgubó és a „bonczoló kés”*, Budapest, Osiris, 2000, 138–139.

⁸⁹ MIKSZÁTH KÁLMÁNNÉ *visszaemlékezései*, kiad. TABÁK András, Horpács, Mikszáth Kiadó, é. n., 287.

⁹⁰ MIKSZÁTH Kálmán, *Kovács Pál = Uő, Cikkék és karcolatok (1877)*, kiad. BISZTRAY Gyula, Budapest, Akadémiai, 1968, 234.

⁹¹ *Görög anthologiabeli epigrammák*, ford. PONORI THEWREWK Emil, Budapest, Franklin Társulat, 1891.

⁹² Köszönöm Vaderna Gábornak, hogy a Ponori Thewrewk Emillel kapcsolatos adatokra felhívta a figyelmemet.

⁹³ PONORI THEWREWK Emil, *Tóth Lőrinczhez, A Kisfaludy Társaság Évlapjai*, Budapest, Franklin Társulat, 1893, 23.

⁹⁴ Például: Fővárosi Lapok, 1891. december 10., 2534., Pesti Hírlap, 1891. december 10., 5., Nemzet, 1891. december 10., [3.], Pesti Napló, 1891. december 10., [3.], Székely Nemzet, 1891. december 13., [2].

például a színház nézőterén Komócsy József ünnepi költeményét osztották szét.⁹⁵ Ponori Thewrewköt követően újra Tóth Lőrinc olvasott fel: epigrammával adott választ a köszöntőre (ez az egyetlen pont, ahol az ünnepség eltért a sajtóban három nappal korábban közzétett programtól). Az epigrammával elutasította Ponori „vádját”, miszerint hozzá a múzsa járt volna, s ismét az öregedés problematikáját helyezte előtérbe („Szép üde vad Múzsák fiatal költőkre mosolygnak/ S a kopasz ősz nagyapót nem keresik. No bizony!”). A *Nemzet*, illetve a *Pesti Hírlap* tudósítása szerint az epigramm „rögtönzött, humortól szikrázó”⁹⁶ mű volt. Ennek az információnak a hitelessége nem leellenőrizhető, de valószínűsíthető annak függvényében, hogy Tóth Lőrinc kapott-e példányt a közönségnek kiosztott versekből, vagy nem. Amennyiben nem kapott, a következő tényezőket szükséges figyelembe vennünk: egyfelől lehetséges, hogy a szöveg már napokkal korábban készen volt, hiszen a programban is fel volt tüntetve Ponori Thewrewk epigrammája, így Tóth Lőrinc akár korábban olvashatta is; másfelől szinte lehetetlen, hogy amíg Ponori Thewrewk felolvasta a tizenkét soros epigrammát, addig Tóth Lőrinc olyan tizennégy soros választ írjon, amely ennyire pontosan reagál az éppen elhangzó szövegre, illetve annak több motívumát is átveszi – különösen úgy, hogy a nyitó sor („Vádolsz, hogy ropogós epigrammjaim nem magam írom,/ Múzsa kisasszonytól vettem én azokat”⁹⁷), illetve annak teljes versen keresztüli kibontása, a Ponori Thewrewk-szöveg hatodik sorára utal vissza. Mindezeket figyelembe véve, amennyiben improvizáció lenne a szöveg, akkor a versnek az idő alatt kellett keletkeznie, amíg Ponori a 7–12. sorokat olvasta fel, illetve amíg a taps tartott, ugyanis szintén a *Nemzet*-nél olvashatjuk, hogy „[a]líg hangzott el az éljenzés az epigramm után, mikor Tóth Lőrincz ismét a felolvasó asztalhoz ült.”⁹⁸ Mindez nem lehetetlen, de nem is valószínű. Amennyiben viszont Tóth Lőrinc is kapott példányt az epigrammából (vagy a közönséggel együtt, vagy még az ünnepség kezdetén), és még Ponori Thewrewk felolvasása előtt volt alkalma végigolvasni a szöveget, akkor nem olyan meglepő, hogy pontosan visszautalt az előző mű metaforáira, s ideje is volt egy ekkora verset papírra vetni. Mindehhez természetesen az is hozzájárul, hogy egy olyan szerzőről van szó, akinek különösen jó érzéke volt az időmértékes verselésre, s aki több epigramma-kötetet is megjelentetett.

Az ülés Vargha Gyula ódájával ért véget, amelyben szintén megjelenik a már szinte kötelezően beépítendő Nesztor-metaphora, ugyanakkor a szöveg szintén nem volt túl vidám hangulatú, mivel elsősorban az élet végességére, s a nemrég eltávozott Csiky és Hunfalvy halálára reflektált.⁹⁹

Az ülés után ünnepi bankettre került sor az István főherceg szálloda első emeleti éttermében, ahol „Gundel úr” szolgáltatta a fogásokat.¹⁰⁰ Ezen a díszebéden is szép számmal résztvettek a Kisfaludy Társaság, az Akadémia és a Kúria képviselői.¹⁰¹

⁹⁵ Vasárnapi Újság, 1883. december 9., 794.

⁹⁶ *Nemzet*, 1891. december 10., [3]., *Pesti Hírlap*, 1891. december 10., 5.

⁹⁷ TÓTH Lőrincz válasza Ponori Thewrewk Emilnek, A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin Társulat, 1893, 24.

⁹⁸ *Nemzet*, 1891. december 10., [3].

⁹⁹ VARGHA Gyula, *Tóth Lőrinczhez*, A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin Társulat, 1893, 25.

¹⁰⁰ *Budapesti Hírlap*, 1891. december 10., 4.

¹⁰¹ A *Budapesti Hírlap* és a *Pesti Hírlap* 1891. december 10-i számaiban a következő személyek vannak név szerint megnevezve: ifj. Ábrányi Kornél, Ágai Adolf, Andrássovics [Béla], Baksay Sándor, Beöthy Zsolt, Berczik Árpád, Degré Alajos, Endrődi Sándor, Eötvös Loránd, Görgy István, Gyulai Pál, Herczeg Mihály, Jakabfalvy [István], Kozma Andor, Losonczy [Ödön], Nagy Miklós, Németh [Lajos], Pauler Gyula, Péterfy [Domokos?], Ponori Thewrewk Emil, Popovics [?], Radó Antal, Rákosi Jenő, Salamon Ferenc, Sturm Albert, Szentgyörgyi Aurél, id. Szinnyi József, Szontágh Pál, Than Károly, Vécsey [Tamás], Veszprémy [János], Wlassics Gyula, Zichy Antal. A *Budapesti Hírlap* (1891.

Nyolc órakor az ünnepelt, fiával, Auréllal lépett a terembe,¹⁰² majd sor került a tósztok elmondására is. A köszöntők sorát Beöthy Zsolt kezdte meg – a szövege teljes terjedelmében bekerült a Társaság évlapjába. Beöthy Tóth Lőrinc epigrammaköltészetét mint mérföldkövet jelölte meg az irodalomban, amely a klasszicizmus utolsó nagy megnyilvánulása – s ezzel ismét az elmúlás témáját pedzegette: „A mint a görög klasszikai költészet is az epigrammával, Myrinai Agathias epigrammaival halt el: az ő kedves és csípős disztichonjai is a klasszikai felfogású és érzésű magyar irodalmi világnak hatyúdala.”¹⁰³ Beöthy után Ponori Thewrewk Emil, Salamon Ferenc, Szentgyörgyi Aurél, Baksay Sándor, Herczeg Mihály, Szontágh Pál, Zichy Antal, Vécsey Tamás és Veszprémy János is köszöntőt mondott, ám ezek tartalmát pusztán kivonatolt formában ismerjük a tudósításokból – minden bizonnyal nem is voltak túl hosszúak. Eötvös Loránd köszöntőjét viszont több ízben is kiemelik a lapok, ugyanis mint fizikus, kiszámolta, hogy Tóth Lőrinc ötven évet, azaz 1577836800 másodpercet szolgálta tudományával és művészetével a hazát, így méltán ünnepelt személy.¹⁰⁴

Ha összevetjük az 1882-es, illetve az 1891-es jubileum vendégeinek névsorát, láthatóvá válik, hogy többen is vannak, akik mindkét alkalmon megjelentek (ifj. Ábrányi Emil, Ágai Adolf, aki az első díszebéd szervezője volt, Beöthy Zsolt, Baksay Sándor, Berczik Árpád, Gyulai Pál, Pauler Gyula, Szontágh Pál stb.). Szembeötlő viszont, hogy az 1882-es jubileum alkalmával elsőként tósztot mondó Jókai Mór nem jelent meg a banketten. Elmaradását ő maga indokolja *Soha sem egyedül* című novellájában, amely az 1898-as *Őszi fény* kötetbe illesztve jelent meg. Bevallása szerint az akadémiai ünnepi ülésen még jelen volt, de a díszebédről haza kellett mennie, mivel aznap torokfájás és borzongás tört rá, pedig készült arra, hogy ismét pohárköszöntőt mondjon:

„Ki is fundáltam magamban egy áldomást az ünnepélyes lakomára, a miben ilyenforma ötletek voltak:

»Mai nap már harmadszor üljük meg Tóth Lőrincz ötven éves jubileumát. Így van ám az, mikor valaki polygamiában él a múzsákkal. Hol az egyik, hol a másik követeli az aranylakodalmát. Kívánom, hogy még Themissel is megülhesse (sokat nem akarok mondani), de legalább is az ezüst menyegzőjét.«¹⁰⁵

Jókai szövegéből arra következtethetünk, hogy ő a második, akadémiai évforduló megünneplésében is részt vett. Habár 1891-ben nem maradhatott végig az éjfélig tartó ünnepségen, később, az 1901. december 18-án tartott hatvanéves évfordulón Beöthy Zsolttal és Eötvös Loránddal együtt ugyancsak résztvett – noha ezen az ünnepségen maga az ünnepelt, Tóth Lőrinc gyöngéledés miatt már nem jelenhetett meg.¹⁰⁶

A Tóth Lőrinc-jubileumok története több szempontból is tanulságos lehet, ugyanis az ünnepi szónoklatok és alkalmi versek vizsgálatával láthatóvá válik annak a jellegzetes beszédmódnak a működése, amely a számvető jellegén túl egyszerre szólal meg az ünneplés örömteli hangján és egyszerre roppant melankolikus is, mivel a

december 10., 4.), illetve a *Pesti Napló* (1891. december 10., [3].) tudósítása szerint az akadémiai ülésen Daruváry Alajos, illetve jelentős számú hölgyközönség is résztvett, a *Vasárnapi Újság* (1891. december 13., 827.) Szily Kálmánt is említi.

¹⁰² Nemzet, 1891. december 10., [3].

¹⁰³ BEÖTHY Zsolt *beszéde*, A Kisfaludy Társaság Évlapjai, Budapest, Franklin Társulat, 1893, 26.

¹⁰⁴ Budapesti Hírlap, 1891. december 10., 4.

¹⁰⁵ JÓKAI Mór, *Soha sem egyedül* = Uő, *Őszi fény*, Budapest, Révai Testvérek, 1898, 167.

¹⁰⁶ Vasárnapi Újság, 1901. december 22., 836.

félszázados jubileum az életmű – s ezzel együtt az élet – végességét is sejteti. Szintén a beszédmód sajátossága az ünnepelt szerző szövegeivel való intertextuális játék, illetve a legelső szövegre való visszaütés, amelynek megválasztása fontos eleme az írói-költői önidentifikációnak. A beszédmód természetesen az ünnepelt személyétől függően változik: Tóth Lőrinc esetében a tény, miszerint ő a rangidős a Kisfaludy Társaságban, erőteljesen alakítja a róla való diskurzust a *veterán író*, *Nesztor* vagy éppen *hófűrtű aggastyán* érzékletes képei révén, míg az a sokszínű életmű, amely az irodalomtól a jogi pálya felé mozdul el, indokolja a teljes életút *költőivé* tételét. Mindemellett figyelemre méltóak azok a keretezési gesztusok is, amelyekkel az alkotók jellemzően a jubiláris alkalmakkor körbe akarják határolni, és ezzel mint *egész*et akarják láttatni az életművüket. Ennek leglátványosabb példája a Jókai-féle százkötetes díszkiadás, de Tóth Lőrinc újabb alkalmi kötetének megjelenése, illetve az első versére tett különféle utalások is ezt az igyekezetet sejtetik.

A több ízben történő jubilálás önmagában nem egyedi a 19. század második felében, hiszen a korábban említett Barabás Miklósnak is több jubileuma volt, vagy például Pulszky Ferenc is két évfordulót ünnepelt¹⁰⁷ – viszont az egy évtized alatt megtartott három ötvenéves jubileum már nem mondható megszokottnak, ugyanis ehhez olyan tevékeny élet és olyan sokszínű életmű szükséges, mint amit Tóth Lőrinc valósított meg. Három ötvenéves jubileumhoz – ahogy Jókai fogalmaz – *polygamiában* kell élni a múzsákkal.

¹⁰⁷ Vasárnapi Újság, 1891. március 29., 212.